

**Kristina Husinec**

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: srednjovjekovna povijest

Diplomski studij antropologije

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

**Lovro Turalija**

Diplomski studij antropologije

Diplomski studij etnologije i kulturne antropologije

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

# Razumijevanje sebe i *Drugog* kroz interaktivni rad: prikaz radionice o narativima i emocijama

## Uvod

Radionicu *Metanarativi i emocije: konstrukcija/dekonstrukcija narativa straha i razumijevanje sebe i Drugog* održali smo 31. ožujka 2025, kao volonteri *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću; prisustvovalo je desetak mladih ljudi, uglavnom studenata. Primarni cilj radionice bio je osvijestiti i kritički preispitati dominantne narative, uključujući takozvane „velike” ili metanarative, koji strukturiraju kolektivne identitete i oblikuju društvenu stvarnost. Naglasak je bio na kreativnim i interaktivnim vježbama koje su zamišljene kao poigravanje pričama i perspektivama od općenitije k direktnoj, oprimjenijoj razini. Na taj smo način htjeli otvoriti prostor za dekonstrukciju narativa i ostalih procesa koji su često nesvjesno utjelovljeni u svima nama, a grade naše predodžbe svijeta i uvjetuju naš *modus operandi*. Posebna pažnja bila je usmjerena na analizu povezanosti internaliziranih narativa s emocionalnim stanjima, pri čemu nas je zanimao izvor potencijalnih strahova, osjećaja ugroženosti ili nenamirenosti, neovisno o tome temelje li se te emocije na objektivnoj *prijetnji* ili subjektivnoj percepciji. Drugim riječima, težili smo poigrati se s pitanjem tko smo „mi”, a tko su „oni” u datom socijalno-političkom kontekstu te interaktivnim radom, barem na trenutak, potaknuti izlazak iz vlastitih (često subjektivno najugodnijih i jedino logičnih) misaonih okvira kako bismo sagledali svijet iz pozicije oprečne „našoj”, uz poticanje empatije i razvoj sposobnosti za prepoznavanje i razumijevanje različitih iskustava i početnih pozicija unutar konflikta.

## Teorijski okvir i konceptualizacija

Osnovni teorijski okvir za (de)konstrukciju narativa ponudili su nam autori kao što su: Johan Galtung<sup>1</sup>, za analizu kulturnog nasilja i narativa koji ga podržavaju u sprezi sa strukturalnim i direktnim nasiljem; Paul Ricoeur<sup>2</sup> o filozofiji naracije i sjećanja; Jean-François Lyotard<sup>3</sup> i njegova kritika metanarativa te pluralnosti, fragmentiranosti i lokaliziranosti znanja; Hayden White<sup>4</sup> o tome kako i sama historiografija, odnosno povjesničari, svjesno ili nesvjesno, birajući načine pisanja o određenoj tematici ne iznose „neutralan” prikaz događaja, već konstruiraju određenu verziju stvarnosti koja se dalje reproducira i oblikuje načine na koje se prošlost pamti i interpretira; te druga postmoderna literatura koja cijeni kritiku, dekonstrukciju i poliperspektivnost. Pritom naglasak stavljamo na narative kao *alate* identiteta i mobilizacije, vežući se uz pojmove kolektivnog pamćenja, analizu narativa „nužnosti” sukoba i njegovoj opravdanosti, racionalizaciju koncepata kao što su usuglašavanje priča/perspektiva (eng. *narrative reconciliation*) te višestrukost narativa, naspram jednodimenzionalnih „službenih istina” – kako je još Nietzsche konstatirao: „vrijednost svijeta leži u našoj interpretaciji.”<sup>5</sup>

U konceptualizaciji cjelokupne radionice s ovakvom teorijskom bazom veliku su nam inspiraciju pružile radionice, škole i treninzi na kojima smo prisustvovali kao sudionici. Posebno ističemo pohađanje *Osnovnog treninga iz izgradnje mira*, desetodnevnog regionalnog programa Centra za nenasilnu akciju u Crnoj Gori koji se bavi temama izgradnje održivog mira te općenito tolerancije i međusobnog povjerenja, konstruktivnim suočavanjem s prošlošću i preispitivanjem vlastitih stavova<sup>6</sup> i *Mirovnih studija*, neformalnog programa obrazovanja Centra za mirovne studije koji se bave „izgradnjom pozitivnog mira i pravednijeg društva, kroz razumijevanje uzroka društvenih nejednakosti i isključenosti, upoznavanjem s različitim pristupima za otpor direktnom i strukturnom nasilju”<sup>7</sup>. Osim toga, *Priručnik za treninge iz nenasilne razrade konflikta*<sup>8</sup> Centra za nenasilnu akciju nam je uvelike pomogao u osmišljavanju pojedinih aktivnosti.

<sup>1</sup> Johan Galtung, „Cultural Violence,” *Journal of Peace Research* 27/3 (1990): 291–305.

<sup>2</sup> Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, prev. Kathleen Blamey i David Pellauer (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006).

<sup>3</sup> Jean-François Lyotard, *Postmoderno stanje: Izvještaj o znanju*, prev. Tatiana Tadić (Zagreb: Ibis grafika, 2005).

<sup>4</sup> Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973).

<sup>5</sup> Friedrich Nietzsche, *Unpublished Fragments (Spring 1885–Spring 1886)*, ur. Alan Schrift, prev. Adrian Del Caro, *The Complete Works of Friedrich Nietzsche* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2019), 354.

<sup>6</sup> „O treninzima,” *Centar za nenasilnu akciju*, <https://nenasilje.org/o-treningu/> (posjet 12. 5. 2025).

<sup>7</sup> „Mirovni studiji,” *Centar za mirovne studije*, <https://www.cms.hr/mirovni-studiji/> (posjet 12. 5. 2025).

<sup>8</sup> Nenad Vukosavljević, *Nenasilje? Priručnik za treninge iz nenasilne razrade konflikta za rad s odraslima* (Sarajevo: Centar za nenasilnu akciju, 2000).

Teorijski dio upotpunjavao je vježbe na kojima se radionica bazirala, a čija je namjera bila na dinamičan i direktan način sudionike dovesti do uvida kako reagiraju i koje se emocije i impulsi bude u njima samima kada uranjamo u određene teme. Nakon vježbi zamišljen je krug refleksije te u konačnici naša interpretacija onoga što smo doživjeli uz davanje svojevrsnog teorijskog okvira.

## Razrada i tijek radionice

Započeli smo uvodnom vježbom upoznavanja, tzv. „ledolomcem”, gdje smo uz dodavanje lopticom podijelili kako se zovemo i kako smo dobili ime (već je samo ime u nekim odgovorima bilo povezano s određenim identitetskim osnovama, poput povijesnog ili obiteljskog nasljeđa te same pozicije u obitelji ili široj zajednici). Sljedeća je vježba bila osmišljena kao „barometar”, gdje se tipično sudionici pozicioniraju na nekoj vrsti skale u odnosu na izrečene tvrdnje (najčešće od „u potpunosti se slažem” do „uopće se ne slažem”). Naš cilj doduše nije bio promišljena i „racionalna” gradacija stavova, koliko brzo reagiranje i povezivanje s određenim emocijama. Tako je sudionicima bilo pročitano trinaest rečenica naspram kojih su se pozicionirali u jednu od osam kategorija: *ljutnja*, *strah*, *ponos*, *ravnodušnost*, *sreća*, *gađenje*, *tuga* i *sram*. Rečenice koje smo odabrali bile su širokog raspona te su varirale od nekih općenitih poput „Moraš više misliti na druge nego na sebe.”; onih koje se mogu višestruko shvatiti i različitim osobama predstavljati drugo poput konstatacije „Domoljub sam.”; nekih kontroverznijih kao što je citat iz pjesme Marka Perkovića Thompsona ili onih koje insinuiraju određene stavove prema aktualnim temama poput „Palestinski prosvjedi su politički jer bi inače svi bili na ulicama i za Jemen, Sudan...”; do izjava koje diraju značajke identiteta kao što su naš stav prema religiji ili onome što religija za nas znači, seksualna orijentacija, odnos prema hrvatskom nacionalnom identitetu te fašističkom, odnosno antifašističkom nasljeđu.

Zanimljivo je pritom bilo promatrati koje su to rečenice, na ovaj ili onaj način, značajne prisutnim sudionicima. Čini se da određene izjave, poput one bivšeg splitsko-dalmatinskog župana o tome što je „više zločinački” – ustaštvo ili komunizam ili izjava partizana Rade Končara, relativno mladoj grupi, s razolikih smjerova na Filozofskom i drugim fakultetima nisu bile relevantne ili dovoljno kontekstualizirane, a tu je bilo i pitanje nas i kako odrediti koja su pitanja „goruća” bez da upletemo vlastiti vrijednosni sustav u to. Nakon vježbe slijedila je kratka refleksija o tome – Jesu li se na nešto „upalili”? Je li nekome nešto zasmatalo, kako su se osjećali ako su jedini stali u kategoriju (emociju), odudarajući od odabranih kategorija drugih, jesu li možda stali na poziciju koja nije nužno prva rezonirala s njima, ali je većina pohrlila tamo? Sama ideja iza vježbe nije bila raspravljanje, odnosno racionalno argumentiranje naših stavova, nego prepoznavanje prvih emocija koje se u nama bude u datom kontekstu, suočeni s određenom tvrdnjom, slikom, političkom ili ideološkom insinuacijom. Bilo nam je bitno pronaći one pojmove ili simbole koji bi mogli biti ključni za emocionalnu aktivaciju među sudionicima, što se ispostavilo izazovnim zadatkom i za nas kao koordinate radionice, s obzirom da je naše

poimanje „pikavih” pojmova i onoga što smatramo polemičnim jednako subjektivno te naravno iz osobnih perspektiva i pozadina. No čak i da pogodimo ona generalno goruća i ponekad tabu pitanja za šire društvo, javlja se pitanje jesu li ona jednako aktualna ovim mladim ljudima koji su ipak samoinicijativno došli na radionicu o dekonstrukciji narativa i emocijama. Neki od njih tek su upisali fakultet i/ili nisu pretjerano upoznati s povijesno-političkim kontekstom, neki ipak jesu, ali im je dosta „razvlačenja” jednih te istih pitanja, a tu su i oni otprije „aktivistički nastrojeni”. Bilo kako bilo, stavovi većine kretali su se otprilike u istom smjeru. Ono što se brzo iskristaliziralo, a što je posebice u zadnjoj vježbi postalo sve češće verbalizirano, je odmicanje ili averzija naspram one tematike koju asociraju uz „drugu stranu”. Tako su neki na sam spomen biblijskog citata, neovisno o njegovoj poruci, već osjetili zadršku jer ju vežu uz širi spektar vrijednosti poput *pro life* ili drugih konzervativnijih, odnosno tradicionalnijih stavova. Prva je vježba stoga dobro pokazala da često nije „problem” u onome što je rečeno, već u onome što nije – bilo da je implicirano, asocirano ili (namjerno) izostavljeno. Dapače ovim smo putem mi kao voditelji dobili jasniju sliku tendencija grupe i toga što se kategorički odbija, odnosno gdje postoji predodžba najvećih barijera. Upravo su kasnije vježbe i razgovori bili namijenjeni „rastapanju” tih barijera i predodžbi kompletne različitosti s ciljem propitkivanja suvremenog načina razgovora i predrasuda u vremenu kada sadržaj prije grupiramo prema tome čijoj „ideologiji” pripada, nego li onome što je (i potencijalno zašto) rečeno.

Navedene se kategorije emocija mogu povezati s *teorijom diskretnih emocija*, prema kojoj se temeljni dio emocionalnih reakcija kod ljudi prepoznaje kroskulturalno, iako među autorima postoji neslaganje koji su to dijelovi. Autori poput Silvana Tomkinsa su 1960-ih predložili svoje vizije „programskih afekata” koji se uočavaju neovisno o kulturi te, iako različiti autori navode različit broj i nazive tih „temeljnih” emocija, često spominju one poput radosti/sreće, bijesa, srama, gađenja i tuge.<sup>9</sup> Zanimljiv pristup emocijama i njihovoj interpretaciji, na koji se mi u ovoj radionici djelomično i oslanjamo, nudi interdisciplinarna *teorija afekta*, gdje se naspram ranijih pristupa istraživanju emocija kao mentalnih i racionalnih, naglašava tjelesnost i često nesvjesnost afekata. Spominjući autore poput Briana Mussimija, koji već razlikuje afekt kao nešto predkognitivno za razliku od emocije, Terese Brennan, koja se bavi *momentalnom transmisijom afekta* naglašavajući pokretanje i dinamiku afekata uz jezik, energiju i izraz te brojne druge autore koji naglašavaju bljeskovite izljeve emocija koji nadilaze i (pre)oblikuju shvaćanje nas samih i onoga što nas pokreće, Marta Figlerowicz daje pregled teorije govoreći kako često djelujemo na emocionalnoj bazi prije negoli uopće prepoznamo o kojim se emocijama radi, kao i o brzo mijenjajućim i razvijajućim odnosima prema sebi i drugima, ovisno o okruženju.<sup>10</sup> Ovakve analize ulaze ne samo u filozofska i

<sup>9</sup> Carroll Izard, Deborah Libero, Priscilla Putnam, O. Haynes, „Stability of Emotion Experiences and Their Relations to Traits of Personality,” *Journal of Personality and Social Psychology* 64 (1993): 847–60.

<sup>10</sup> Marta Figlerowicz, „Affect Theory Dossier: An Introduction,” *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences* 20 (2012): 3–18.

ontološka poimanja slojevitosti veze između svijesti i sposobnosti osjećanja, nego poseban naglasak stavljaju na narativnost te kulturne i društvene odnose kojima smo premreženi. Sara Ahmed u knjizi *Kulturna politika emocija* postavlja daljnje pitanje što to točno čine emocije te kakav je njihov odnos s politikama, sustavima moći; bavi se suodnosom emocija, jezika i tijela, stavljajući pritom naglasak na marginalizirane skupine te odnosom prema kategorijama rase, roda i seksualne orijentacije.<sup>11</sup>

Upravo smo se ovim pitanjima, po uzoru na navedene autore, pozabavili igrajući se posebice dinamikom između političke sfere i identitetskih politika, kao što je ona nacionalnih pitanja jer, kako antropologinja Kathleen Stewart piše, „moć je stvar osjeta”<sup>12</sup>, uzimajući primjere demagoga, populista i „karizmatičkih vođa” kao i drugih poznatih govornika koji izazivaju, poput Donalda Trumpa ili Slobodana Miloševića i njegovog govora na Gazimestanu. U istraživanjima afektivnosti sve je češći fokus na situacijama koje na određeni način validiraju narative već, na jedan ili drugi način, prisutne u popularnom diskursu – kod nekih utvrđuju (neizrečeno) nezadovoljstvo i percipiranu „zakinitost” vlastite grupe verbalizirajući ono što ljude smeta ili muči, dok kod drugih grade sve veći jaz pri identifikaciji sa „svojom” grupom. Pritom naglasak u danom političkom kontekstu nije na kohezivnim i konkretnim idejama te „racionalnim” rješenjima koje netko nudi, koliko na *vorteksu* emocija i afekata, od „nabrijane rulje” podržavatelja Trumpa, do također nabijenih kritika sustava i poziva na promjenu prema drugim vrijednostima.<sup>13</sup> Naravno, u slučaju provedene radionice nudimo tek uvid u jednu od mogućih dimenzija koje su prisutne kada promatramo neki društveno-politički kontekst, nedvojbeno isprepleten određenim narativima i emocijama. Nakon osvješćivanja nekih emocija prisutnih u nama i rasprave u grupi o navedenom, slijedila je druga aktivnost.

„Igra stolica” preuzeta je s ranije spomenutog Osnovnog treninga za mir CNA i prilagođena je potrebama naše radionice. Sudionicima smo objasnili da se radi o vježbi neverbalne komunikacije i da moraju u deset minuta odraditi dobiveni zajednički zadatak, bez riječi ili drugih oblika komunikacije među sobom. Pritom smo svakome podijelili papirić s napisanim zadatkom, no umjesto jednog zajedničkog, naizmjenice su dobili tri različita zadatka: posložiti sve stolice na jedan kraj prostorije; posložiti sve stolice na drugi kraj prostorije; posložiti sve stolice u krug u sredini prostorije. Vrlo brzo je sudionicima postalo jasno da zapravo ne dijele zajednički zadatak pa su tako neki svojim tijelima priječili drugima da uzmu „njihove” stolice koje su do tada uspjeli prenijeti na „svoju” stranu prostorije, neki su se držali po strani nevoljko sudjelujući u „uzaludnom” zadatku, dok su neki pak posumnjali u ono

<sup>11</sup> Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion* (London: Routledge, 2007).

<sup>12</sup> Kathleen Stewart, *Ordinary Affects* (Durham, NC: Duke University Press, 2007).

<sup>13</sup> Donovan Schaefer, „It’s not what you think: affect theory and power take to the stage,” *Duke University Press*, <https://dukeupress.wordpress.com/2016/02/15/its-not-what-you-think-affect-theory-and-power-take-to-the-stage> (posjet 8. 5. 2025).

što su pročitali te su se priklonili drugoj skupini vjerujući kako su oni „točno” protumačili svoje zadatke ili su se jednostavno prebacili u skupinu kojoj je „bolje” išlo. Cilj je bio ulazak u vrstu simuliranog sukoba „nas” protiv „njih” pri čemu različite skupine imaju različite ciljeve, ali iste „resurse” kojima raspolažu, te vidjeti što se događa pri nedostatku komunikacije u takvoj situaciji.

Nakon vježbe ponovno smo održali krug refleksije, gdje smo promišljali svoje emocije i reakcije u nastaloj situaciji. Uz to smo zajednički identificirali vidljive i nevidljive aspekte sukoba, pri čemu je ono vidljivo ponašajno, a nevidljivo se odnosi na dublje uzroke iza sukoba. Tako bismo, recimo, mogli vidjeti guranje, otimanje, podmetanje, a van konteksta ove vježbe vikanje i slično. Pritom se iza toga mogu kriti određeni narativi, stereotipi, strahovi i druge emocije, nenamirenost ili nejednakost određenih aktera u sukobu. U cijelu se priču vrlo brzo uplelo i naše shvaćanje sustava ili barem hijerarhije i poslušnosti. Pojednostavljeni primjer s radionice glasi:

„Zašto ste se otimali za stolice, kako to da je došlo do sukoba?”

- Zato što nismo smjeli komunicirati.

„Zašto? Zar si niste mogli međusobno pomoći ili barem reći svoje potrebe?”

- Pa vi [voditelji radionice] ste nam zabranili da komuniciramo.

Tijekom analize i rasprave identificiramo određene procese „u malom” – ovdje smo razotkrili nas voditelje radionice kao primjer „strukture” koja nameće određena pravila i zadržava za sebe informacije kao što su različitost zadataka među grupama, time potpirujući sukob. Teorijski dio vezan uz tematiku sukoba i njegove analize prvenstveno smo temeljili na koncepcijama Johana Galtunga, norveškog sociologa i jednog od utemeljitelja mirovnih studija i studija sukoba, koji je još 1969. objavio članak pod nazivom „Violence, Peace, and Peace Research”. Sudionike smo upoznali s njegovom idejom *trokuta nasilja*, kojim sistematizira nasilje u tri međusobno povezana oblika: *direktno nasilje* (prepoznamo konkretnog vršitelja; npr. udaranje, šutiranje, ubijanje, istrebljenje, bombardiranje...); *strukturno nasilje* (uglavnom ne prepoznamo vršitelja; npr. institucionalni rasizam i seksizam, korupcija, nepotizam, siromaštvo, represija, nasilje ugrađeno u običaje, kolonijalizam...); *kulturno nasilje* (aspekti kulture koji služe za opravdanje ili legitimaciju direktnog i strukturnog nasilja; npr. kulturna opravdanja – ideološka, znanstvena, teološka, zbog kojih se direktno i strukturno nasilje ne čine lošim ili nepoželjnim).

Vježba „postavljanja u tuđe cipele” je na određen način zaokružila sve do sada provedeno, od svjesnosti o vlastitim emocijama, do analize sukoba i uvida u oblike nasilja, a sve s ciljem dekonstrukcije određenih narativa na konkretnom primjeru. Sudionici su izabrali sukobljene strane *pro life* i *pro choice*, a zatim su identificirali najčešće argumente jedne i druge strane, kao što su:

| <i>Pro life</i>                           | <i>Pro choice</i>                            |
|-------------------------------------------|----------------------------------------------|
| <i>Obitelj je sveta</i>                   | <i>Autonomija tijela</i>                     |
| <i>Nestat će Hrvata</i>                   | <i>Pravo na izbor</i>                        |
| <i>Tradicionalna nuklearna obitelj</i>    | <i>Nametanje jednog sustava roditeljstva</i> |
| <i>Protiv „woke” ideologije sa Zapada</i> | <i>Ograničavanje slobode je fašizam</i>      |

Bilo je zanimljivo razmišljati o argumentima one strane s kojom se možda osobno ne slažemo, koja god ona bila. Otvoreno smo raspravljali o obje strane te smo došli do zaključka da se u pozadini ovih argumenata može nalaziti strah – strah od nestanka zajednice s jedne i strah od gubitka sloboda i tjelesne autonomije s druge strane. Svrha vježbe nije bila potvrditi ili opovrgnuti određeno stajalište, analizirati utemeljenost pojedinih argumenata niti debatirati o pravu na pobačaj koji je temelj ovog sukoba. Pokušali smo osvijestiti vlastite predrasude ili prepreke, domisliti argumente i za jednu i za drugu stranu te smo se na kraju zapitali možemo li strah, koji smo identificirali kao nevidljivi dio ovog sukoba, bar donekle razumjeti kao realan i legitiman. U ovom dijelu ponudili smo ideje mirovnih aktivista i katoličkih teologa Ane i Otta Raffai, s kojima smo se susreli kada smo i sami bili sudionici nekih radionica, a u njihovim materijalima stoji da „konstruktivna obrada sukoba uspijeva kada su odnosi ravnopravni, simetrični” te da su „prvi koraci prema promjeni nasilne kulture uspostavljanje kontakata između sukobljenih strana i započinjanje ili održavanje komunikacije kako bi se razjasnili nesporazumi i ispravile iskrivljene predodžbe”.<sup>14</sup> Ovo je polučilo zanimljivu raspravu jer nije uvijek prvi instinkt pokušati se postaviti u poziciju *Drugog*, onog kojem smo naizgled sukobljeni, bez prostora za druge dimenzije unutar tog odnosa. Posvetili smo se i analizi nasilja pitajući se, po uzoru na Galtunga, što ako je nasilje tek „krajnja reakcija” društva koja je, tijekom dugog perioda, postala toliko „normalizirana” i primarna da se naizgled čini kao nešto neizbježno, dapače inherentno u ljudima.

Na kraju smo odradili vježbu somatskog rasterećenja, odnosno krug istezanja i poza preuzetih iz joga praksi, kako bismo ispustili dio energije skupljene tijekom gotovo tri sata radionice. Potom je uslijedio završni krug refleksije, gdje smo razgovarali o sadržajima radionice, koliko smo zadovoljni otvorenim temama i promišljanjima. Sudionici su naveli da su bili prilično zadovoljni, naglašavajući da im je bilo zanimljivo i da su dobili dosta uvida za promišljanje o vlastitim pristupima određenim temama i sukobima. Naravno, držimo na umu da je u neanonimnom otvorenom krugu refleksije ponekad teže biti u potpunosti iskren, a naknadni *online* obrazac donio je par legitimih komentara vezanih uz to da je radionica zahtijevala malo više predznajanja, a naša izvedba mogla biti glađa, s čime se i mi možemo složiti.

## Zaključak

Ova radionica, organizirana „odozdo” od strane nekoliko studenata na temu koja nam je zanimljiva i bitna tek je načela kompleksnu temu konstruiranja *Drugosti*, osvješćivanja narativa oko nas te analize sukoba i pomirenja. Smatramo da ovakav vid djelovanja i aktivnosti otvara prostor za drugačije oblike učenja i promišljanja, one koji možda izostaju unutar institucionalnih okvira. Omogućeno je produbljeno promišljanje i bolje razumijevanje ne samo ge-

<sup>14</sup> „Kakvo sve nasilje postoji?” RAND, <https://www.rand.hr/edukacija-za-nenasilno-djelovanje/39-vrste-nasilja> (posjet 12. 5. 2025).

neralnih dinamika sukoba, već suvremenih i konkretnih primjera, pri čemu se aktualizira niz psiholoških, političkih i društvenih pitanja.

Uz mogućnost prilagodbe različitim publikama i još složenije interaktivne metode, ovakvi prostori mogu postati mjesta gdje učimo ne samo o drugima, već i o sebi – o tome kako reagiramo, gdje osjećamo otpor, a gdje povezanost u određenom kontekstu. Nadamo se da time gradimo otvorenost i osjetljivost, a možda i temelj za drugačije (manje nasilne) društvene odnose. Stoga potičemo čitatelje, ali i sami sebe, za nastavak rada u budućim, sličnim ili različitim radionicama.

## Bibliografija

Ahmed, Sara. *The Cultural Politics of Emotion*. London, England: Routledge, 2007.

Centar za mirovne studije. „Mirovni studiji.” <https://www.cms.hr/mirovni-studiji/> (posjet 12. 5. 2025).

Centar za nenasilnu akciju. „O treninzima.” <https://nenasilje.org/o-treningu/> (posjet 12. 5. 2025).

Figlerowicz, Marta. „Affect Theory Dossier: An Introduction.” *Qui Parle: Critical Humanities and Social Sciences* 20 (2012): 3–18.

Galtung, Johan. „Cultural Violence.” *Journal of Peace Research* 27/3 (August 1990): 291–305.

Galtung, Johan. „Violence, Peace, and Peace Research.” *Journal of Peace Research* 6/3 (1969): 167–91.

Izard, Carroll, Deborah Libero, Priscilla Putnam, O. Haynes. „Stability of Emotion Experiences and Their Relations to Traits of Personality.” *Journal of Personality and Social Psychology* 64 (1993): 847–60.

Lyotard, Jean-François. *Postmoderno stanje: Izvještaj o znanju*. Prevela Tatiana Tadić. Zagreb: Ibis grafika, 2005.

Nietzsche, Friedrich. *Unpublished Fragments (Spring 1885–Spring 1886)*. Urednik Alan Schrift. Preveo Adrian Del Caro. *The Complete Works of Friedrich Nietzsche*. Palo Alto: Stanford University Press, 2019.

RAND. „Kakvo sve nasilje postoji?” <https://www.rand.hr/edukacija-za-nenasilno-djelovanje/39-vrste-nasilja> (posjet 12. 5. 2025).

Ricoeur, Paul. *Memory, history, forgetting*. Preveli K. Blamey i D. Pellauer. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

Schaefer, Donovan. „It’s not what you think: affect theory and power take to the stage.” *Duke University Press*. <https://dukeupress.wordpress.com/2016/02/15/its-not-what-you-think-affect-theory-and-power-take-to-the-stage/> (posjet 8. 5. 2025).

Stewart, Kathleen. *Ordinary Affects*. Durham, NC: Duke University Press, 2007.

White, Hayden. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth - Century Europe*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1973.

Vukosavljević, Nenad. *Nenasilje? Priručnik za treninge iz nenasilne razrade konflikta za rad s odraslima*. Sarajevo: Centar za nenasilnu akciju, 2000.

# Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

# Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,  
godina XX, broj 20, 2025.

**Glavna i odgovorna urednica**  
Marija Bišćan

**Zamjenik glavne urednice**  
Ruben Prstec

**Uredništvo**  
Filip Bačurin  
Marija Bišćan  
Adrian Filčić  
Nera Kapustić  
Karlo Košir  
Ivan Moškato  
Marko Perišić  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Urednici pripravnici**  
Tita Mikulaš  
Benjamin Pintarec

**Redakcija**  
Filip Bačurin  
Marija Bišćan  
Adrian Filčić  
Nera Kapustić  
Karlo Košir  
Tita Mikulaš  
Ivan Moškato  
Marko Perišić  
Benjamin Pintarec  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Tajnik Uredništva**  
Marko Perišić

**Recenzenti**  
dr. sc. Zrinka Blažević  
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak  
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić  
dr. sc. Neven Budak  
dr. sc. Mihovil Dabo  
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas  
dr. sc. Branimir Janković  
dr. sc. Maja Katušić  
Dea Marić  
dr. sc. Lidija Nikočević  
dr. sc. Ana Rajković Pejić  
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić  
dr. sc. Luka Špoljarić  
dr. sc. Peter Štih  
dr. sc. Nikola Tomašegović  
dr. sc. Hrvoje Tutek  
dr. sc. Nada Zečević  
Andrija Živković

**Lektura za hrvatski jezik**  
Antonia Buti  
Nikolina Fajt  
Grgur Gržetić  
Lorenia Jantolek  
Nera Kapustić  
Mihaela Pokrivač  
Martina Prosen

**Lektura za engleski jezik**  
Marko Perišić  
Ruben Prstec  
Matija Pudić

**Oblikovanje**  
FF Press

**Izdavač**  
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

**Tisak**  
d. o. o. Studio moderna

**Naklada**  
Tiskano u 75 primjeraka.

**ISSN:** 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

**Adresa uredništva**

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

**Kontakt**

casopis.protempore@gmail.com

**Web-stranica**

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>